

SPRAWOZDANIA

Балканский тезаурус: Начало. Relacja z konferencji organizowanej przez Instytut Sławistyki Rosyjskiej Akademii Nauk

W dniach 7-9 kwietnia 2015 r. odbyła się w Moskwie międzynarodowa konferencja *Балканский тезаурус: Начало*, której organizatorem był Instytut Sławistyki Rosyjskiej Akademii Nauk, a dokładniej wchodzące w skład niego Centrum Językowo-Kulturowych Badań BALCANICA. Komitet organizacyjny przedsięwzięcia stanowili **Irina Sedakova** (kierownik Centrum BALCANICA), **Tatiana Civian** oraz **Maxim Makartsev**.

Było to trzynaste spotkanie z bialnego cyklu *Балканские чтения*, zapoczątkowanego w 1990 r. Formuła konferencji zakłada interdyscyplinarną debatę wokół bałkańskich języków, kultury, folkloru, tożsamości, co koresponduje ze światowym trendem *Area Studies* - badań nad regionem integrujących różne nauki i podejścia badawcze. Moskiewski ośrodek stara się sukcesywnie poszerzać formułę debaty, otwierając ją na różne perspektywy, nie tylko filologiczne. W latach parzystych Centrum BALCANICA organizuje mniejsze przedsięwzięcia – panele eksperckie w formie okrągłego stołu.

Od 2011 r. konferencje posiadają charakter międzynarodowy, wcześniej ograniczały się one przeważnie do prelegentów rosyjskich, sporadycznie pojawiali się goście z innych krajów. W 2015 r. z 34 referatów, 17 wygłoszonych zostało przez uczestników zagranicznych, pochodzących z Izraela, Niemiec, Japonii, Grecji, Finlandii, Bułgarii, Francji, Polski, Mołdawii, co zdaje się być ilością imponującą, zwłaszcza, że większość z wymienionych krajów to państwa UE, dla obywateli których przyjazd do Rosji wiąże się z koniecznością otrzymania wizy. To potwierdza, że organizowane przez Centrum BALCANICA konferencje cieszą się wysokim prestiżem w środowiskach bałkanistycznych.

Przechodząc do samej konferencji, tematem jej tegorocznej edycji było bardzo szeroko rozumiane słowo „początek”, na kanwie którego, przedstawiciele różnych nauk oparli swoje wystąpienia. Pierwszy dzień obrad otworzył referat **Valerija Merlina** z Jerozolimy na temat początku w mitach założycielskich, w którym autor zestawiał ze sobą i porównał mity rosyjskie, żydowskie i bałkańskie. Następnie zabrały głos moskiewskie badaczki: **Ludmila Akimova** mówiła o dwóch początkach cyklu życia w sztuce Berlińskiego Malarza a **Jana Zabudskaja** podzieliła się przemyśleniami na temat budowania początku narracji na przykładzie prologu w greckich tragediach. Kolejny referat, wygłoszony przez **Annę Novokhatko** z Freiburga stanowił kontynuację rozważań w tym zakresie, bowiem przybyła z Niemiec badaczka opowiadała o podobnych procesach w odniesieniu do greckich komedii.

Drugi panel rozpoczęło wystąpienie **Helmuta Schallera** z Marburga, wieloletniego przewodniczącego Komisji Językoznawstwa Bałkańskiego (działającej przy Międzynarodowym Komitecie Slawistów) na temat paleobałkańskiego substratu we współczesnych językach występujących na obszarze Półwyspu Bałkańskiego. Ów niemiecki badacz w swoim bardzo ciekawym wystąpieniu podkreślał lingwistyczną specyfikę Bałkanów, zaznaczając, że w całej Europie, a nawet także poza nią, trudno znaleźć obszar, w którym przenikałoby się tak wiele wpływów językowych i politycznych. Następnie głos zabrała **Keiko Mitani** z Tokio opowiadając o południowo-słowiańskich wariacjach bliskowschodniej opowieści o Achikarze. Z kolei jej kolega, **Motoki Nomachi** z Sapporo wygłosił referat na temat początków językowej integracji i dezintegracji Goran, który stał się jednym z najgoręcej dyskutowanych podczas konferencji. Niemniej ciekawe okazało się wystąpienie **Andreja Soboleva** z Sankt Petersburga dotyczące etnicznej symbiozy na Bałkanach i jej odzwierciedlenia w języku i kulturze.

W popołudniowej sesji wygłoszono trzy referaty. Jako pierwsza głos zabrała **Natalija Zlydneva** z Moskwy przenosząc audytorium na grunt sztuki bałkańskiej, a dokładniej początków tzw. paradygmatu wschodniego w Jugosławii. Rosyjska badaczka zaprezentowała różne prądy i ich zabarwienie ideologiczne, analizując między innymi ożywianą do dziś koncepcję Barbarogeniusza, architekturę Bogdana Bogdanowicia, czy działalność założonej w Belgradzie w 1957 r. grupy *Mediala*, skupiającej pisarzy, artystów, architektów, filozofów. Rozważania na temat sztuki bałkańskiej kontynuowała **Masumi Kameda** z Tokio proponując ciekawą refleksję na temat jugosłowiańskiej ikonografii. Japońska badaczka skupiła się na wizerunkach bohaterów i bohaterek z czasów II wojny światowej oraz pierwszej dekady funkcjonowania komunistycznej Jugosławii. Analiza porównawcza strategii budowania wizerunków bohaterskich partyzantów-męczenników (Ljubo Čupić, Stjepan Filipović), Kozarczanki (Milja Toroman) i jugosłowiańskiego stachanowca (Alija Sirotanović) doprowadziła autorkę do konkluzji, iż każda z tych postaci posłużyła do budowania określonej mitologii politycznej. Pierwszy dzień obrad zakończył referat **Eleny Sartori** z Aten, poświęcony bohaterom bałkańskiej epiki ludowej na przykładzie Theodorosa Kolokotronisa oraz Karadorda, w którym autorka porównywała strategie budowania narracji na temat obu walczących przeciwko Turkom herosów.

Drugi dzień konferencji rozpoczęły tematy językoznawcze, jako pierwsza przemówiła **Maria Morozova** z Sankt Petersburga wygłaszając referat na temat ablatyw rzeczowników odczasownikowych w języku albańskim. Następnie **Max Wahlström** z Helsinek zastanawiał się nad początkami zaniku deklinacji w językach bułgarskim i macedońskim. Powołując się na swoje badania dowiódł, że dwie najczęstsze teorie na ten temat można łatwo poddać falsyfikacji. Referat zamykający tę część konferencji wygłosiły **Petia Asenova** z Sofii oraz **Ute Dukova** reprezentująca Frankfurt nad Menem. Badaczki dokonały ciekawego zestawienia słownictwa związanego z początkiem i końcem w różnych językach bałkańskich oraz zaprezentowały jego implikacje kulturowe.

Po przerwie swoimi refleksjami podzielił się **Nikolaj Kazanskij** z Sankt Petersburga, jeden z najbardziej utytułowanych rosyjskich językoznawców. Badacz podzielił się refleksjami wokół kategorii początkowości w języku i w tekście na przykładzie antycznych kultur bałkańskich. Po nim wystąpiła **Zlatka Guentchéva** z Paryża, z językoznawczym referatem dotyczącym początków procesu na przykładzie ingresywności i inchoatywności. Następnie głos zabrały przedstawicielki organizatorów. **Irina Sedakova** zaciekała słuchaczy przemyśleniami na temat utwierdzonego w kulturach bałkańskich Słowian wizerunku lenia, posiadającego wieczny dylemat: podjąć działanie czy też nie. Natomiast jej koleżanka **Tatiana Civian** wy tłumaczyła skąd pojawił się pomysł interdyscyplinarnej bałkanistycznej debaty nad początkiem. Badaczka opowiadała między innymi o semantyce słowa początek i jego implikacjach dla gramatyki oraz o najnowszych trendach w naukach humanistycznych i społecznych, postulując konieczność pogłębiania interdyscyplinarnych badań na temat obszaru bałkańskiego.

Popołudniową sesję otworzyła **Olga Belova** z Moskwy porównując motywy etnologiczne występujące w legendach o budowaniu pokoju wśród Słowian Południowych i Wschodnich. Następnie autorka niniejszego tekstu podzieliła się refleksjami na temat mitów początku pośród narodów byłej Jugosławii. Na zakończenie wystąpiła **Svetlana Sidneva**, która opowiadała o nazwach miesięcy, symbolice i obrzędach towarzyszących obchodom pierwszych dni w kulturze nowogreckiej.

Trzeci dzień konferencji zainaugurowała **Kira Zadoja** z Düsseldorfu opowiadając o szeroko rozpowszechnionym na obszarze Karpat obrzędzie noworocznym, w którym grupka odpowiednio ubranych 12-13 letnich chłopców odwiedza okoliczne domostwa i składa życzenia. **Aleksandra Dugushina** z Sankt Petersburga zajęła się natomiast obrzędami towarzyszącymi narodzinom dziecka pośród Albańczyków zamieszkujących Ukrainę. Jej koleżanka **Natalija Golant** mówiła natomiast o pojęciu początku w mitach rumuńskich, związanych z dniami tygodnia. **Ksenija Klimova** z Moskwy poddała analizie sposoby budowania wstępu w nowogreckich legendach ludowych zawierających motywy nadprzyrodzone.

Po przerwie wystąpiły moskiewskie badaczki: **Svetlana Tolstaja** mówiła o magicznym znaczeniu mięty w tekstach folklorystycznych, a **Anna Plotnikova** o rytuałach towarzyszących przystępowaniu do budowy wśród muzułmańskich mieszkańców Serbii oraz Bośni i Hercegowiny. Następnie głos zabrał **Aleksander Novik** z Sankt Petersburga; ów wybitny albanolog zajął się zagadnieniem znachorstwa wśród Albańczyków zamieszkujących Ukrainę. Podpierając się swoimi wieloletnimi badaniami dowodził, że zajęcie to stanowi dla tej małej wspólnoty formę kultuwowania tradycji przodków, a więc jednocześnie zachowania albańskiej tożsamości. Ostatni w tej sesji referat wygłosił **Georgi Mishev** z Plovdivu zapoznając słuchaczy z obrzędami i rytuałami przypisywanymi czarownicom w bułgarskiej kulturze ludowej.

Kończącą część konferencji rozpoczęli moskiewscy badacze. **Vladimir Petruhin** podzielił się wynikami swoich badań na temat obecności motywów bałkańskich w rosyjskich latopisach i rękopisach iluminowanych. **Vera Mostovaja** zakreśliła leksykalno-semantyczne pole pojęcia „początek” w poezji Pindara, a **Tamara Teperik** za-

znajomiła słuchaczy z Eneidą, a dokładniej z poetyką początku w strukturze tego poematu. Jako ostatnia wystąpiła **Anastasia Romanova** z Kiszyniowa z referatem na temat książki Mircea Cărtărescu *Dlaczego Kochamy kobiety*¹, w którym mołdawska badaczka zajęła się strategiami nawiązywania kontaktu z czytelnikami we wstępie za pomocą kodów artystycznych.

Jak widać, podczas konferencji dominowały referaty filologiczne i etnologiczne. Jak podkreślała **Irina Sedakova**, formuła cyklu *Балканские чтения* ciągle ewoluuje, np. nowością jest pojawienie się tematów związanych z socjolingwistyką czy szeroko rozumianymi zagadnieniami tożsamości. Organizatorzy liczą na to, że w następnych latach moskiewskie spotkania będą przyciągały przedstawicieli nowych dyscyplin naukowych z całego świata. Warto podkreślić, że jeszcze przed konferencją wydano książkę z referatami uczestników,² którą rozdawano podczas obrad, co potwierdza profesjonalizm moskiewskiego ośrodka. Spotkanie z kwietnia 2015 r. uznać można za niezwykle udane, wiele referatów wywołało gorącą debatę, która potem długo toczyła się w kularach.

Reasumując, przedsięwzięcie naukowe, organizowane przez Centrum BALCANICA, stanowi ważne wydarzenie w kalendarzu europejskich sympozjów bałkanistycznych. O jego wysokiej randzie świadczy obecność takich nazwisk jak chociażby **Zlatka Guentchéva, Helmut Schaller, Petia Asenova, Ute Dukova, Svetlana Tolstaja, Andrej Sobolev, Nikolaj Kazanskij**. Wartym szczególnego podkreślenia jest przyjęcie interdyscyplinarnego podejścia wobec współczesnych Bałkanów oraz otwartość na przedstawicieli różnych nauk. Wypada więc mieć nadzieję, że podczas następnych edycji konferencji *Балканские чтения* Polacy będą liczniej reprezentowani, tym bardziej, że polska bałkanistyka cieszy się w Moskwie dużym uznaniem.

Magdalena Rekć (Uniwersytet Łódzki)

¹ W Polsce książka ta ukazała się nakładem Wydawnictwa Czarne w 2008 r.

² Балканский тезаурус: Начало. Балканские чтения 13. Тезисы и материалы, Москва 2015.